

Geraardsbergenaar Guillebert de Mets in het 15de-eeuwse Parijs

Marc VAN TRIMPONT

Namen van Geraardsbergenaars uit lang vervlogen tijden zeggen de meesten van ons niet veel. En toch zijn er onder hen die in hun tijd de middelmatigheid ver overstegen. Zij blonken uit in toen belangrijke ambten. Als kopiïst en kroniekschrijver in dienst van Franse machthebbers uit de 15de eeuw, is Guillebert de Mets een van die noemenswaardige figuren. Sommigen noemen hem zelfs een Parijse Geraardsbergenaar. Hij woonde, leefde en werkte immers geruime tijd in deze stad onder meer voor Jan zonder Vrees. Maar hoe bewoog hij zich in deze leefgemeenschap? Het antwoord op deze vraag vormt het hoofdthema van deze bijdrage. (1)

Wie dit artikel leest, dient zoveel mogelijk de normen te vergeten die onze moderne samenleving en levenswijze typeren en moet pogen zich in te leven in de leefwereld van zowat 600 jaar geleden, dit is op het einde van de late Middeleeuwen. Op dat moment was de ontvoogdingsstrijd van de gemeenten goed op gang gekomen. Het was ook de tijd net voor de grote ontdekkingsreizen die voor een keerpunt zouden zorgen in de wereldgeschiedenis maar ook in het gewone leven van onze voorouders, al was het maar door de invoering van nieuwe producten zoals de aardappel, enz. Ook op het vlak van de communicatiemiddelen lagen er ingrijpende wijzigingen in het verschieft dankzij de ontwikkeling in 1450 van de boekdrukkunst. Ten tijde van De Mets was er in West-Europa echter net nog geen sprake van vermits hij zowat 15 jaar voordien stierf. De schrijfkunst, aanvankelijk vooral door de monniken beoefend, had veel aan belang gewonnen sinds de oprichting halfweg de 12de eeuw, van de universiteit van Parijs die vandaag gemeenzaam bekend staat onder de

Portretmedaillon Guillebert de Mets.

Onderaan de kroonlijst, op de fries van de herenwoning gelegen in de huidige Abdijstraat in Geraardsbergen (hoek Boelarestreet/Abdijstraat) en gebouwd in 1846 voor Pauline Spitaels, zijn 6 portretmedaillons te zien. Het zijn v.l.n.r. Boudewijn VI, graaf van Vlaanderen en stichter van de stad Geraardsbergen in 1068; Geraard van Hunnegem die een allodium afstond voor de stichting van de stad; Guillebert de Mets; Joannes Hauchinus (1527-1589), aartsbisschop van Mechelen; Joannes van Waesberghe (1603-1632) die in 1627 de geschiedenis van Geraardsbergen uitgaf en Gabriël Grupello (1644-1730), vermaard beeldhouwer. Volgens Gaston Imbo zijn het zes arduinen koppen, vermoedelijk het werk van de Geraardsbergse beeldhouwer Prosper Speck (1832-1898). (foto Jan Coppens)

(1) M.b.t. de realisatie van deze bijdrage, gaat onze dank naar ons beschermlid Philippe van Crombrugge uit Geraardsbergen en vooral naar mevrouw Gisèle Tellier uit Parijs. Eerstgenoemde omdat hij ons zijn exemplaar van het boek *Vlaamse Miniaturen* ter inzage gaf, mevrouw Tellier omdat ze sinds 2006 als het ware onze correspondent is in Parijs en zodoende van grote hulp is geweest. Mevrouw Tellier was bestuurslid van de geschiedkundige vereniging van Bernay (Normandië), haar geboortestad. Zij heeft meerdere publicaties op haar naam waaronder *Les dames de Saint-François. L'histoire Hospitalières des religieuses à Bernay*; bijdragen in het *Bulletin historique des Amis de Bernay* evenals in het tijdschrift *Histoire du 3ème arrondissement de Paris* van de *Association pour la découverte et la promotion du patrimoine historique*, met in nummer 63 (februari 2012), p. 27-29, *Le Paris médiéval de Guillebert de Metz (1434)*.

wiens bezittingen 'on the continent' ze een oog hadden laten vallen. Maar Frankrijk zelf viel ten prooi aan interne twisten. Toen Karel VI in 1380 zijn vader opvolgde, was hij nauwelijks 12 jaar oud. De jonge koning werd de speelbal van zijn ooms, de hertogen Louis d'Anjou (1339-1384), Jean de Berry (1340-1416) en Filips de Stoute (1342-1404) die elkaar de feitelijke macht betwistten. Daarbij kwam nog dat in 1392 bij Karel VI een ernstige geestesziekte werd vastgesteld, wat hem de facto onbekwaam maakte om te regeren. Zijn oom Filips de Stoute deed een greep naar de macht wat op verzet stuitte van Karels broer Louis d'Orléans (1372-1407). Deze werd in 1407 op aanstoken van Karels neef Jan zonder Vrees (1371-1419), hertog van Bourgondië en zoon van Filips de Stoute, vermoord waarna Frankrijk in een burgeroorlog verwickeld raakte. Als antagonist zien we de zogenaamde Armagnacs (aanhangers van Louis d'Orléans) ⁽⁴⁾ en de Bourguignons of Bourgondiërs. Na het overlijden van Karel VI in 1422, kwam diens zoon Karel VII aan het bewind. Hij staat in de geschiedenis bekend als de man die in 1419 Jan zonder Vrees liet ombrengen. Zijn koningschap straalde weinig kracht uit bij de voortzetting van de Honderdjarige Oorlog. Hij ging door voor een lusteloze vorst. Gelukkig was daar het succesvol optreden van Jeanne d'Arc bij het beleg van Orléans door de Engelsen (1428), want dit bewerkstelligde een ommekeer in zijn houding. In 1435 sloot hij vrede met de Bourgondische hertog Filips de Goede (Vrede van Atrecht), nam het heft in handen, bracht orde in de financiën en stelde het leger onder strenger toezicht. Later, in 1453, wist hij de Engelsen helemaal, op Kales (Calais) na, uit Frankrijk te verdrijven, wat tevens het einde inluidde van de Honderdjarige Oorlog. Het ligt voor de hand dat de verscheurde politieke situatie alles behalve gemakkelijk lag voor mensen die, zoals Guillebert de Mets, voor

rekening van de machthebbers werkten. Niets wijst er voorsnog op dat De Mets zich zou gemengd hebben in het conflict. Met andere woorden, hij koos geen partij voor de Bourgondiërs, noch voor de Armagnacs, noch voor de Engelsen.

Hoe Louis d'Orléans, door toedoen van Jan zonder Vrees, aan zijn einde kwam... ⁽⁵⁾

Een wedersamenstelling

We bevinden ons aan het kruispunt van de *rue Vieille-du-Temple* en de *rue des Francs-Bourgeois*. Precies daar is het gebeurd. Vandaar hebben we een klare kijk op de *allée des Arbaletiers* die achter het *hôtel Barbette* kronkelt, de residentie van Isabella van Beieren, de koningin.

Op die 23ste november 1407, om een uur of acht 's avonds, verliet hertog Louis d'Orléans, de broer van koning Karel VI, de kamer van zijn schoonzus, de koningin. Ze was zopas bevallen. Hij was aan haar kraambed gezeten toen een boodschapper van koningswege hem het bevel overhandigde om zich naar het *hôtel St. Pol*, de residentie van de koning, te begeven voor een niet nader omschreven zaak. Maar eigenlijk was deze boodschapper uitgezonden door Jan zonder Vrees, hertog van Bourgondië, die een valstrik had gespannen.

We blijven op de stoep staan en kijken richting *hôtel de Rieux*, rechtover ons. Vandaar hadden we ook Louis d'Orléans kunnen zien, gezeten op zijn muilezel en komende uit de *allée des Arbalétriers*. Hij was vergezeld van twee ruiters en enkele manschappen met een lichtende toorts in de hand. Hij droeg een rok in zwart damast. Blijkbaar was hij zich van geen kwaad bewust want hij neuriede een deuntje terwijl hij met een van zijn handschoenen aan het spelen was. Zijn dienstknecht, een jonge man afkomstig uit Beieren, hield de muilezel bij de

teugel. Kortom, alles leek normaal... Plots stormden er handlangers van Jan zonder Vrees het huis uit dat ze enkele maanden voordien hadden gehuurd en dat zich rechtover het *hôtel de Rieux* bevond. Ze wierpen zich op de hertog, knuppelden hem zo hard ze konden en sloegen hem de schedel in. Louis d'Orléans viel levenloos van zijn muilezel. Zijn gesmeierde bloederige hersenen kleurden de weg. Terwijl de mannen uit zijn gevolg het hazenpad kozen, vluchtten de moordenaars weg langs de *rue des Blancs-Manteaux* om dan via de *rue Mauconseil* de *Tour de Jean-Sans-Peur* te bereiken. De hertog van Bourgondië (Jan zonder Vrees) wachtte op hun terugkeer alvorens zich op weg te zetten naar Vlaanderen, samen met zijn ruiters. Later op de avond kwamen de broeders Guilleliemieten van het *Couvent des Blancs-Manteaux* het stoffelijk overschot ophalen en stelden het de hele nacht opgebaard in hun kerk. Heel dit gebeuren werd gadegeslagen door een toevallige getuige, Jacqueline de 34-jarige vrouw van schoenmaker Jehan Griffart. Terwijl ze wachtte op de thuiskomst van haar man, zag ze door het raam "*un grand seigneur, à cheval, sans chaperon, qui s'esbattait d'un*

De Tour de Jean-sans-Peur (Toren van Jan zonder Vrees) was een donjon of zware toren die eigenlijk pas in de jaren 1408-1411 werd gebouwd in de *rue Mauconseil* (nadien *rue Etienne-Marcel*). Jan zonder Vrees voelde zich niet meer in veiligheid na de moord op Louis d'Orléans waarvoor hij de opdracht had gegeven en zocht dus een veilige schuilplaats. Het werd "*une forte chambre de pierre taillée, en manière d'une tour, dedans il se couchait par nuit. Et estoit ladite chambre forte avantageuse pour le garder*". Het was dus een gemakkelijk te verdedigen verblijf waar hij acht jaar lang af en toe de nacht doorbracht tot hijzelf in september 1419 om het leven werd gebracht op de *pont de Montereau* en dit onder het oog van Karel VII...

(4) De factie der Armagnacs is ontstaan na de moordaanslag in 1407 op hertog Louis d'Orléans en dit onder impuls van diens zoon Bernard VII d'Armagnac.

(5) B. SCHNERB, *Jean sans Peur, le prince meurtrier*, Parijs, 2005, p. 205, Chapitre 14: *Le meurtre*. Bertrand Schnerb is professor middeleeuwse geschiedenis aan de Rijkselse universiteit (*université de Lille III*).

gant ou d'une moufle, et qui chantonhait" ("een vooraanstaande heer te paard, zonder kaproen die, spelend met een handschoen of met een mof, aan het neuriën was"). Dit waren althans haar indrukken, zoals ze nadien zal verklaren bij het gerechtelijk onderzoek.

We staan als aan de grond genageld door wat zich in die straat heeft afgespeeld op die novemberavond nu meer dan 600 jaar geleden en onwillekeurig gaan onze gedachten naar de onfortuinlijke Louis d'Orléans. Toen hem op een goeie dag zijn libertijnse levenswandel onder de neus werd gewreven, antwoordde hij "*Si on m'a aimé, j'ai aimé. Amour a fait la chose. Je l'en remercie et je suis heureux*"... ("Heeft men me lief gehad, dan heb ook ik lief gehad. Liefde heeft haar ding gedaan. Ik ben er dankbaar om en ik ben een gelukkig man").

Wie was Guillebert de Mets?

De levensloop van Geraardsbergenaar Guillebert de Mets staat beschreven in meerdere publicaties⁽⁶⁾. Over zijn geboortedatum bestaat geen zekerheid maar algemeen gaat men ervan uit dat hij omstreeks 1360-1361 het levenslicht zag. In een zeer recente publicatie wordt evenwel de periode 1390-1391 vooropgesteld⁽⁷⁾. Maar dan zou hij amper 16 of 17 jaar oud geweest zijn in 1407, vermoedelijk het jaar dat hij naar Parijs trok, wat op het eerste gezicht toch onwaarschijnlijk klinkt. 1407 is toevallig ook het jaar waarin Louis d'Orléans werd vermoord en dit

door toedoen van Jan zonder Vrees, de toekomstige werkgever van De Mets. Ook naar de datum van zijn overlijden kan men alleen maar gissen. Toch kan met zekerheid worden gesteld dat het na 1434 was, vermits hij in dit jaar zijn "Parijse kroniek" beëindigde en in de maand mei van datzelfde jaar nog tot schepen van Geraardsbergen werd aangesteld. Overigens wordt van hem gezegd dat hij onderwijs genoot aan de Sint-Adriaansabdij in Geraardsbergen waar hij een algemene vorming kreeg en naast zijn moedertaal ook Latijn en Frans leerde. Ook zou hij de abt van de Sint-Adriaansabdij goed gekend hebben en deze had introducties in Parijs. Tot slot zou hij gestudeerd hebben aan de universiteit van Parijs, wat tevens doet vermoeden dat hij tot de gevoede klasse behoorde.

Guillebert de Mets trad in het huwelijk met Margriet de Lompere, dochter van Adriaan die schepen van Geraardsbergen was in 1388, 1396 en 1418. Hij was buitenpoorter⁽⁸⁾ van Gent en vertegenwoordigde meer dan eens zijn geboortestad, zoals in 1430 toen hij de onderhandelingen voerde met de Gentenaars over de opstand in Geraardsbergen. Hij was ook op het bruiloftsfeest van Lodewijk van den Hole, de pensionaris (juridisch adviseur) van de stad Gent⁽⁹⁾. Zoals vroeger wel meer gebeurde, werd zijn familienaam niet steeds op uniforme wijze geschreven, nu eens met een letter "s" aan het einde dan met een "z". In Frankrijk ging men er lange tijd van uit dat hij afkomstig

was van de stad Metz. Deze misvatting werd rechtgezet in 1912 door Victor Fris die onder meer duidelijk heeft gemaakt dat het woord "mets" in deze familienaam een afkorting is van "metselaar". Toch worden ook vandaag nog (fantasierijke) gissingen gemaakt i.v.m. zijn familienaam, door oningewijden dan. Zo onlangs nog, in februari 2006, door een Frans historicus die inderdaad niet vertrouwd was met het onderwerp. *Metzger*, aldus de man, *signifie Boucher en allemand. Si l'on élimine la désinence professionnelle: "er" en français comme en allemand (boucher, boulanger, Metzger, Bäcker, etc.), on obtient Metz ou Mets. Je pense qu'effectivement Guillebert de Metz ou Mets est le nom en flamand de quelqu'un qui, en région de langue française, aurait été appelé Gilbert Boucher ou Le Boucher*"⁽¹⁰⁾ ("Metzger staat in het Duits voor slager, beenhouwer. Wanneer we de beroepsuitgang "er", zoals in het Franse "boucher, boulanger" en in het Duitse "Metzger, Bäcker" wegnemen, dan komt men Metz of Mets. Ik meen dat Guillebert de Metz of Mets inderdaad de Vlaamse naam is voor iemand die in een Franstalige regio Boucher of Le Boucher zou worden genoemd"). Deze gedachtengang, volgens dewelke Guillebert uiteindelijk "le Boucher" (de Slager, de Beenhouwer) zou hebben geheten indien hij in een Franstalige regio had geleefd en dit omdat het Duitse Metzger slager betekent, werd vanzelfsprekend niet ernstig genomen. In de over hem verschenen Nederlandstalige literatuur wordt Guillebert vernoemd als kopiïst, bibliothecaris,

⁽⁶⁾ Onder deze publicaties: V. FRIS, *Guillebert de Mets*, in *Annales de l'Académie Royale d'Archéologie*, 1912, p. 333-366. - A. DE METS, *Les médecins, astrologues et lettrés de Paris, pendant la guerre de cent ans*, Antwerpen, 1934. - A. DE CLERCQ, *Guillebert de Mets*, in *De Brabantsche Folklore*, overdruk uit nr. 101, 1938. - M. J. VAN KERCKHOVEN c.j., *De Mets Ghiselbrecht*, in *Noemenswaardige mannen en vrouwen uit het rijke verleden van Geraardsbergen, XIIIe eeuw - XXe eeuw*, Geraardsbergen, s.d. (1977?), p. 57-60. - G. IMBO, *550 jaar geleden overleed Guillebert de Mets, 1360 - 1435 of 1445. Kopiïst van Jan zonder Vrees, chroniqueur, hotelier, schepen en ontvanger van Geraardsbergen*, in *De Heemschutter*, 1996, nr. 142, p. 17-20 en nr. 143, p. 15-19.

⁽⁷⁾ D. MUZERELLE, *Boccaccio, Décamerone, Franse vertaling door Laurent de Premierfait*, in *Vlaamse Miniaturen*, Brussel, 2011, p. 151.
⁽⁸⁾ Poorters (in het Frans *bourgeois*) en buitenpoorters zijn begrippen die hun plaats hebben ten tijde van het leenstelsel in het ancien régime. Poorters waren burgers van een stad die, mits betaling van een bijdrage die varieerde van stad tot stad, bepaalde privileges genoten. Buitenpoorters waren ofwel poorters die tot een ander rechtsgebied wilden behoren ofwel lieden die buiten de stadsmuren en dus elders gevestigd waren en die dezelfde privileges wilden hebben als de poorters en dit zo wel op het financiële als justitiële vlak en vooral om zich te onttrekken aan de rechtsmacht van een lokale heer. Buitenpoorters vindt men haast over heel de Nederlanden verspreid maar vooral in Vlaanderen, zo ook in Gent en Geraardsbergen.

⁽⁹⁾ D. VANWIJNSBERGHE & E. VERROKEN, *De meesters van Guillebert de Mets*, in *Vlaamse Miniaturen*, Brussel, 2011, p. 149, 151. - A. DE PORTEMONT (P. CATIELAIN, vert.), *Historisch onderzoek naar de stad Geraardsbergen door A. De Portemont*, (1870), 1996, boekdeel II, p. 329, 330.

⁽¹⁰⁾ Brief de dato 25 maart 2006 van Gisèle Tellier aan de auteur dezes.

schepen van Geraardsbergen in de jaren 1420-1434 met tussenpozen evenwel, provisor ⁽¹¹⁾ van de Heilige-Geesttafel of armenzorg (1428), stadsontvanger van Geraardsbergen (1430), kroniekschrijver, hotelier. Verder ook als geldwisselaar, miniaturist en zilversmid. Hijzelf identificeerde zich als "*libraire de monsey le duc Jehan de Bourgogne*" [*libraire* in dienst van hertog Johan van Bourgondië (alias Jan zonder Vrees)] en als "*transcripvain Guillebert de Mets, hoste de l'escu de France à Gramont*" [kopiïst Guillebert de Mets, bewoner van *Den scilt van Vranckericke* in Geraardsbergen]. Een paar van deze toegeschreven activiteiten roepen toch vragen op.

Was Guillebert de Mets bibliothecaris?

Guillebert de Mets identificeerde zichzelf als *libraire*. Kan dit begrip worden weergegeven door ons huidige bibliothecaris? Bij nader toezien blijkt dit niet het geval te zijn. Een *libraire*, ook *libraire juré* genoemd, was een door de universiteit, in casu de universiteit van Parijs, beëdigd handelaar die zich inliet met de verkoop van handschriften. Hij was daartoe gemachtigd door en dreef deze handel onder de supervisie van de universiteit. Deze regel bleef van kracht tot de opkomst van de boekdrukkunst omstreeks 1450. Een *libraire* mag dus eigenlijk een boekenmakelaar worden genoemd voor de universiteit. Hij behoorde, net als de verluchters, schrijvers, boekbinders (van handschriften), perkamentmakers, tot een bevoorrechte groep van mensen die werden ondergebracht onder de noemer "clercs" [klerken]. In tegenstelling tot de overige ambachten vielen deze niet onder de jurisdictie van de Parijse provoost maar wel

onder deze van de universiteit. Deze gepreviligerde status zorgde ervoor dat ze vrijgesteld waren van directe belastingen ⁽¹²⁾.

Was Guillebert de Mets hotelier?

Na zijn Parijse periode en terug in zijn geboortestad Geraardsbergen, omschreef De Mets zich, zoals zo-even gezegd, als *hoste de l'escu de France* of "bewoner van *Den scilt van Vranckericke*", een pand gelegen in de huidige Vredestraat. Dit is echter niet zomaar een van die commerciële merknamen voor een of andere handelszaak (in dit geval een hotelbedrijf), een trend die vooral vanaf de 17de eeuw algemeen ingang vond ⁽¹³⁾ en waarmede wij zo vertrouwd zijn in onze consumptie-maatschappij. Ook volgens Fris sloeg die benaming op het huis en hij citeert een tiental namen van huizen terwijl hij afzonderlijk twee herbergen bij naam vermeldt ⁽¹⁴⁾. Eigenlijk moet het uithangbord *l'escu de France/den Scilt van Vranckericke* worden gezien als een soort reclame voor zijn handschriften-atelier ⁽¹⁵⁾ en niet als een handelsmerk voor een hotelhouder. Hoewel, per definitie, elke vergelijking mank loopt, roept dergelijke benaming ons actueel blazen van hofleverancier voor de geest. En inderdaad, De Mets was leverancier van manuscripten voor het hof van Jan zonder Vrees respectievelijk Filips de Goede. Dan rijst de vraag of De Mets ja dan neen hotelier was en beroepshalve een hotelbedrijf exploiteerde. Laten we een en ander bekijken doorheen de bril van de leefwereld van toen. Welnu, er was in die tijd hoegenaamd geen sprake van een georganiseerd toerisme zoals heden ten dage het geval is. Dat dit des te meer toepasselijk is op een provincie-

stadje als Geraardsbergen, lijkt ook zo voor de hand te liggen, zelfs al was er een zekere "toeristische" aantrekkingskracht van de Sint-Adriaansabdij. Men kan zich dus afvragen wat zijn eventueel beroep als hotelier dan werkelijk inhield. Bleef dit eerder niet beperkt tot het herbergen van gelegenheidsgasten aan wie hij, soms voor een lange periode, logies verschaftte en waarvoor de gedane kosten, al dan niet met een winstmarge, werden vergoed? Was het met andere woorden veeleer niet een vorm van dienstverlening vanwege een notabele dan een beroepsactiviteit om den brode? De Mets had dienaangaande voldoende voorbeelden gezien tijdens zijn verblijf in Parijs want het was gebruikelijk dat welgestelde poorters, *les bourgeois du Roi* ⁽¹⁶⁾, in hun "hôtel" [herenwoning], logies met de daarbij horende diensten verschaften aan mensen van stand. Zo herbergde Bureau de Dampmartin, een van Guilleberts relaties, in zijn prestigieus "hotel" gedurende een zekere tijd de vertaler/dichter Laurent de Premierfait. Meer over deze personages elders in deze bijdrage.

Was Guillebert de Mets ook nog miniaturist en zilversmid?

Dat De Mets miniaturist of verluchter zou geweest zijn en dat hij (in Nederlandse vertaling) ook nog geldwisselaar en zilversmid genoemd wordt, roept evenzeer vragen op. Het is waar, sommige informatie op internet, zoals in wikipedia, zorgt op zijn zachtst gezegd voor verwarring. Zo bijvoorbeeld de uitleg onder een miniatuur uit de *Roman de Mélusine* volgens dewelke het gaat om een van de 16 miniaturen van Guillebert de Mets terwijl tot op heden vast staat dat hij nooit miniaturist noch

- ⁽¹¹⁾ Een provisor was de beheerder van materiële zaken en de handhaver van orde en tucht in instellingen zoals bvb. een armenhuis.
- ⁽¹²⁾ Wikipedia, Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales, *Libraire*. - Wikipedia.org/wiki/Nicolas_Flamel, met verwijzing naar R. DE LISPINASSE, *Les métiers et corporations de la ville de Paris, III*, Parijs, 1897 en naar Nigel Wilkins, *Des livres et de l'or*, Imago, 1993, p. 66. (2012). - N.N., *Nouveau Larousse Universel*, Parijs, 1949, t. 2, p. 50. - J. TROUSSET, *Nouveau dictionnaire encyclopédique universel illustré*, Parijs, ca.1870, vol. 3, p. 598.
- ⁽¹³⁾ G. TELLIER, Brief van 25 maart 2006 aan de auteur dezes, met verwijzing naar genealoog en heraldicus Marchal de Salm.
- ⁽¹⁴⁾ V. FRIS, *Geschiedenis van Geeraardsbergen*, Gent, 1911, p. 477.
- ⁽¹⁵⁾ D. MUZERELLE, *op. cit.*, p. 151.
- ⁽¹⁶⁾ De Parijse poorters noemden zichzelf "*les bourgeois du Roi*" omdat de voorrechten die ze genoten bijna dezelfde waren als die van de adel. {Wikipedia.org/wiki/Bourgeois_de_Paris, met literatuurverwijzing. (2012)}

verluchter is geweest⁽¹⁷⁾. Hij zou op een bepaald moment ook *argentier* geweest zijn. Was hij dan geldwisselaar en zilversmid, zoals dit wel eens in Nederlandstalige publicaties is gesuggereerd? Dit lijkt toch zeer onwaarschijnlijk. Vooreerst is er vooralsnog geen enkele aanwijzing in die richting, maar vooral is er de betekenis van het begrip *argentier* ten tijde van De Mets. Meer bepaald sinds 1317, was een *argentier* iemand die instond voor het beheer van de financies van een belangrijke heer of familie⁽¹⁸⁾ wat gedegen vakkennis veronderstelt. Welnu, dergelijke competentie werd (wordt) verwacht van en strookt perfect met deze van een provisor en een stadsontvanger, ambten waarin De Mets in 1428 respectievelijk 1430 is benoemd en die hij met goed resultaat invulde.

Uit het oeuvre van Guillebert de Mets

Het kopieerwerk (en andere geschriften) van Guillebert de Mets zal waarschijnlijk wel omvangrijk geweest zijn, maar vermoedelijk heeft het grootste deel ervan de tand des tijds niet doorstaan. In deze bijdrage schenken we aandacht aan twee van zijn werken: 1) de kopie van de in 1414 naar het Frans vertaalde *Decamerone* van Boccaccio door Laurent de Premierfait die in dienst was van hertog Jean de Berry. Deze kopie dateert van omstreeks 1430 en bevindt zich in de Bibliothèque de l' Arsenal in Parijs (ref. ms 5070). Het is een werk van wereldklasse dat een inspiratiebron is geweest voor kunstenaars, zowel voor tijdgenoten als nadien zoals bijvoorbeeld voor kunstschilder Sandro Botticelli (1444/1445-1510), filmmaker Pier Paolo Pasolini (1922-1975) e.a. 2) de verzamelbundel, gekend onder de benaming "Christine de Pisan" en bewaard in de Koninklijke Bibliotheek Albert I in Brussel onder de referen-

tie ms 9559-64. Deze bundel omvat 6 handschriften op perkament van 33 bij 23 cm (of ongeveer A4-formaat), in totaal 142 bladzijden en daterend van 1434 of even later. Na een inhoudstafel komt achtereenvolgens *l'Épître d'Othéa, déesse de prudence* (blz. 7-74); *le livre de Sénèque, des quatre vertus principales* (blz. 76-96), uit het Latijn vertaald naar het Frans door Laurent de Premierfait; *les épîtres du débat sur le Roman de la rose* (blz. 97-109); *traité d'Albertan de Brescia* (blz. 110-115); *les cinq lettres du nom de Paris* (blz. 116-117); *la description de la ville de Paris et de l'excellence du royaume de France écrit et extrait de plusieurs auteurs par Guillebert de Mets* (blz. 118-142).

De *Description* van Guillebert de Mets kwam pas in 1846 weer aan de oppervlakte toen ze werd ontdekt door de Franse archeoloog A. Bonnardot. Dit handschrift met arabesque-versiering beslaat 25 bladzijden en bestaat uit 2 delen. Zoals De Mets zelf preciseert steunt het deels, meer in het bijzonder het eerste deel of de eerste 19 hoofdstukken over de geschiedenis van Parijs, op andere auteurs die hij zeer goed kende want van sommige van hun werken had hij een kopie geschreven. In het tweede deel brengt hij als het ware een "toeristische gids" voor de stad Parijs en levert hiermede een primeur af: "*Guillebert de Metz est l'auteur qui a réussi (mieux qu'un français de souche) à recenser les divers endroits qu'il fallait visiter à Paris au début du XVe siècle. Il nous a laissé le premier « guide touristique » qu'on peut garder dans la poche tout en flânant le long des rues*"⁽¹⁹⁾ [Guillebert de Mets slaagde er als geen ander in (beter dan een volbloed Fransman) om de verschillende plaatsen samen te brengen die het bezoeken waard waren in het 15de-eeuwse Parijs. Hij liet ons de eerste « toeristische gids » na, een zakboek om bij de hand te houden terwijl

men langs de straten slentert]. Het Frans van De Mets was vaak doorspekt met invloeden uit zijn dialect dat op zijn beurt door het Picardisch was "aangetast". Dit belet echter niet dat hij met deze kroniek inderdaad een bijzondere plaats heeft verworven in de Franse historiografie⁽²⁰⁾. Het is precies deze *Description* die de stof levert voor het hoofdthema van deze bijdrage.

Wie denkt dat het werk van een kopiïst steeds een saaie bedoening was, heeft het waarschijnlijk mis voor. Zo kunnen we ons inbeelden dat het kopiëren van de pittige verhaaltjes uit de *Decamerone* aan Guillebert de Mets vaak binnenpretjes zal hebben bezorgd.

Met dit werk verwierf de auteur, Giovanni Boccaccio (1313-1375), wereldfaam en wordt hij in één adem genoemd zowel met zijn tijdgenoot Francesco Petrarca (1304-1374) met wie hij bevriend raakte, als met Dante Alighieri (1265-1321).

Maar wat houdt dit werk eigenlijk in? De *Decamerone*⁽²¹⁾ brengt een opeenvolging van honderd verhalen die in een tijdspanne van tien dagen werden verteld door 7 vrouwen en 3 mannen; dit vond plaats tijdens de pestepidemie van 1348. Ze werden evenwel pas in 1471 voor het eerst uitgegeven en wel in Venetië; voordien waren ze alleen onder de vorm van een zeldzaam manuscript te vinden. In deze vaak liederlijke, ja soms rechtuit onfatsoenlijk geachte verhalen wordt onder meer de draak gestoken met diverse mensentypes en menselijke verhoudingen.

Een van deze pittige verhalen, het nummer 5 uit de reeks, gaat over markiezin de Montferrat en de Franse koning Filips-Augustus (1165-1223). Samen met de Duitse keizer Frederick Barbarossa en de Engelse vorst Ri-

(17) Parijs, Bibliothèque Nationale de France waar het handschrift van de *Roman de Mélusine* bewaard wordt (ms. 12575) : e-mail de dato 25 november 2011 aan de auteur dezes, getekend Charlotte Denoel.

(18) J. TROUSSET, op. cit., vol I, p. 258. - N.N., *Nouveau Larousse Universel*, Parijs, 1949, t. 1, p. 97. - Wikipedia: [http://fr.wikipedia.org/wiki/Argentier_\(métier\)](http://fr.wikipedia.org/wiki/Argentier_(métier)), met verwijzing naar *Larousse Universel* anno 1922. (2012).

(19) G. TELLIER, Brief van 3 november 2006 aan de auteur dezes.

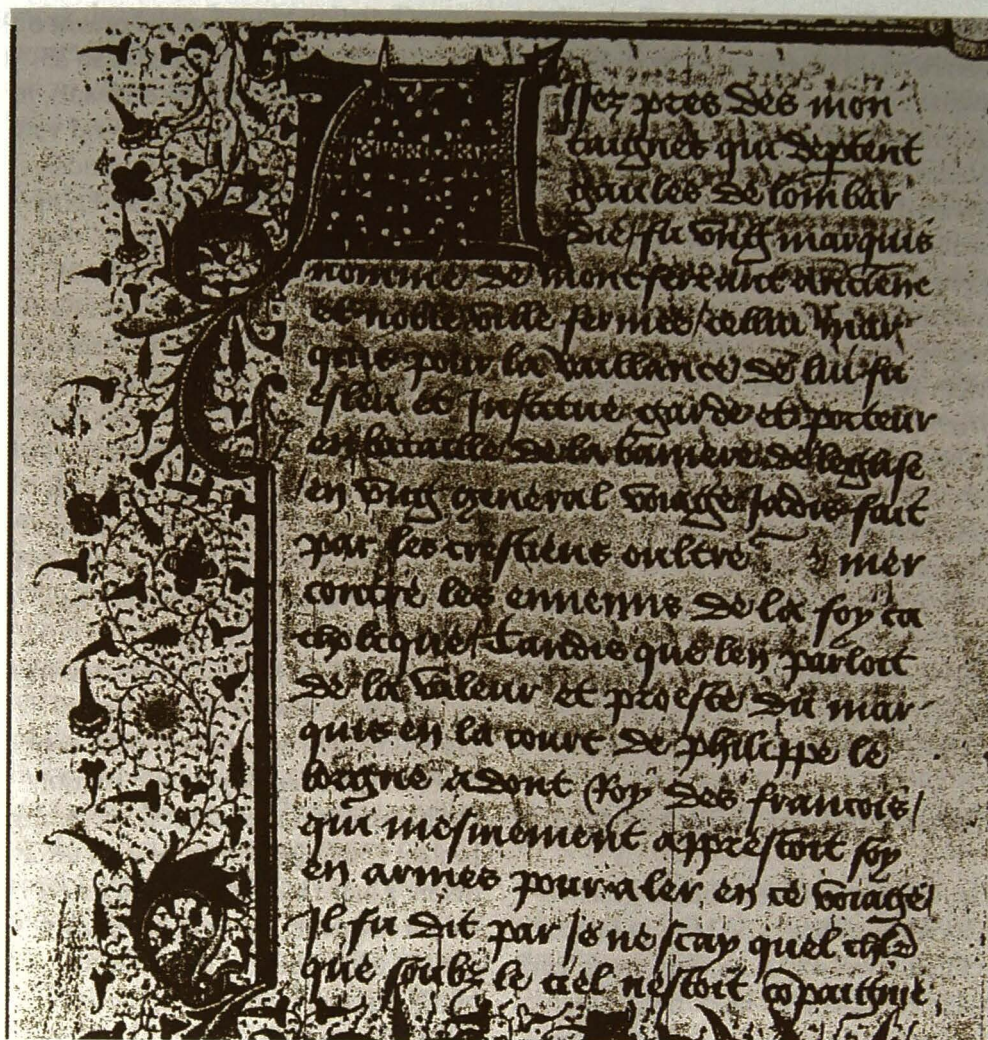
(20) D. VANWIJNSBERGHE & E. VERROKEN, op. cit., p. 149.

(21) *Decamerone*: afgeleid van het Oud-Griekse δέκα (*deka* = tien), plus ημέρας (*heimeras* = dagen) = tien dagen.

chard Leeuwenhart, nam die deel aan de 3de kruistocht ⁽²²⁾.

Toen Filips-Augustus, bijgenaamd *Philippe le Borgne* (Filips de Eenogige), naar het Heilig Land vertrok had hij met zoveel lof de schoonheid en de deugden van *la marquise de Montferrat* ⁽²³⁾ horen bezingen, dat hij haar, hoewel hij ze nooit had gezien maar gegrepen door begeerte, wou ontmoeten in de hoop... Wetend dat haar echtgenoot, de markies, zich reeds in het Heilig Land bevond, maakte hij een ommetje langs het kasteel van de Montferrats. De markiezin die vooraf op de hoogte was gebracht van het bezoek van de koning, was op haar hoede. En tijdens het diner dat ze aanrechtte voor de vorst werd uitsluitend kip geserveerd, weliswaar bereid op verschillende manieren. Toen de koning enigszins uiting gaf aan zijn verbazing over de samenstelling van het menu, zegde de markiezin langs haar neus weg dat vrouwen, een paar persoonlijke nuances niet te na gesproken op het vlak van kledij en status, zowel hier in haar kasteel als elders eigenlijk niet erg veel van elkaar verschillen. Met deze handige zet wou ze de koning te verstaan geven "qu'il fallait sagement, pour son honneur, éteindre le feu si malencontreusement allumé" [dat hij wijselijk, zijn eer terwille, het vuur diende te blussen dat zo ongelukkigerwijze was ontvlamd]. De koning begreep de stille wenk en zette onverrichter zake zijn reis verder naar Genua om er in te schepen naar zijn uiteindelijke bestemming... ⁽²⁴⁾

Het oorspronkelijke werk werd geschreven in het Florentijns en vervolgens door een augustijnermoonnik, Antonio d'Arezzo genaamd, omgezet in het Latijn. Het is deze Latijnse ver-

Fragment uit folio 25 v° van de *Decamerone* met de begintekst van de 5de novelle. De *Decamerone* wordt bewaard in de Bibliothèque de l' Arsenal, Parijs (ref.: ms. 5070). Transcriptie: *Assez pres des montaignes qui deptent gaules de lombardie fu ung marquis nommé de montferrant ancienne et noble ville fermée/ celui marquis pour la vaillance de lui fu esleu et institué garde et porteur en bataille de la banière de leglise en ung général voiage jadis fait par les créstiens oultre (la) mer contre les ennemis de la foy catholique/ tandis que len parloit de la valeur et proeste du marquis en la court de philippe le borgne adont (?) roy des francois/ qui mesmement apprestoit foy en armes pour aler en ce voiage/ il fu dit par je ne scay quel ??? (onleesbaar) que soubz le ciel nestoit ??? (onleesbaar) pareille à celle du marquis de montferant et de sa feme...).*

sie die naar het Frans werd vertaald door Laurent de Premierfait, klerk van hertog Jean de Berry en goede kennis van Guillebert de Mets. Deze Franse vertaling dateert van 1414 en werd door De Mets gekopieerd voor

rekening van Filips de Goede, hertog van Bourgondië en graaf van Vlaanderen. De Mets woonde toen weer in Geraardsbergen. De miniaturen die de transcripties opfleuren, zijn aangebracht in de jaren 1430-1440

⁽²²⁾ De 3de Kruistocht, ook bekend als de Kruistocht der Koningen, vond plaats in de jaren 1189-1192. Aangespoord door een religieuze afspraak lieten de koningen Hendrik II van Engeland en Filips II van Frankrijk hun meningsverschillen ter zijde, om zo aan een aanstaande kruistocht te werken. Toen Hendrik in 1189 overleed, nam zijn zoon Richard Leeuwenhart deze taak over. Het Duitse leger, onder leiding van Frederik Barbarossa, kwam als eerste aan in Klein-Azië (Anatolië), maar Barbarossa verdrong in de rivier Selef op 10 juni 1190 en het Duitse leger viel uiteen. De Franse en Engelse koningen kwamen over zee en veroverden Akko in 1191. Tijdens het beleg van de stad stierf de Vlaamse graaf Filips I van de Elzas (1 juni 1191). Als gevolg van aanhoudende wrijvingen met Richard Leeuwenhart trok Filips August zich terug. Richard veroverde een deel van de kuststreek dat het koninkrijk Akko zou vormen, maar hij kon Jeruzalem niet op Saladin veroveren. Wel verkreeg hij van deze laatste vrije toegang voor de christenen tot de heilige plaatsen.

⁽²³⁾ Monferrat in Lombardije, het toenmalige hertogdom *Monferrato* dat begrensd was door Piemonte, Genua en Milaan. (J. TROUSSET, *op. cit.* vol.II; p.346, vol.IV, p. 129).

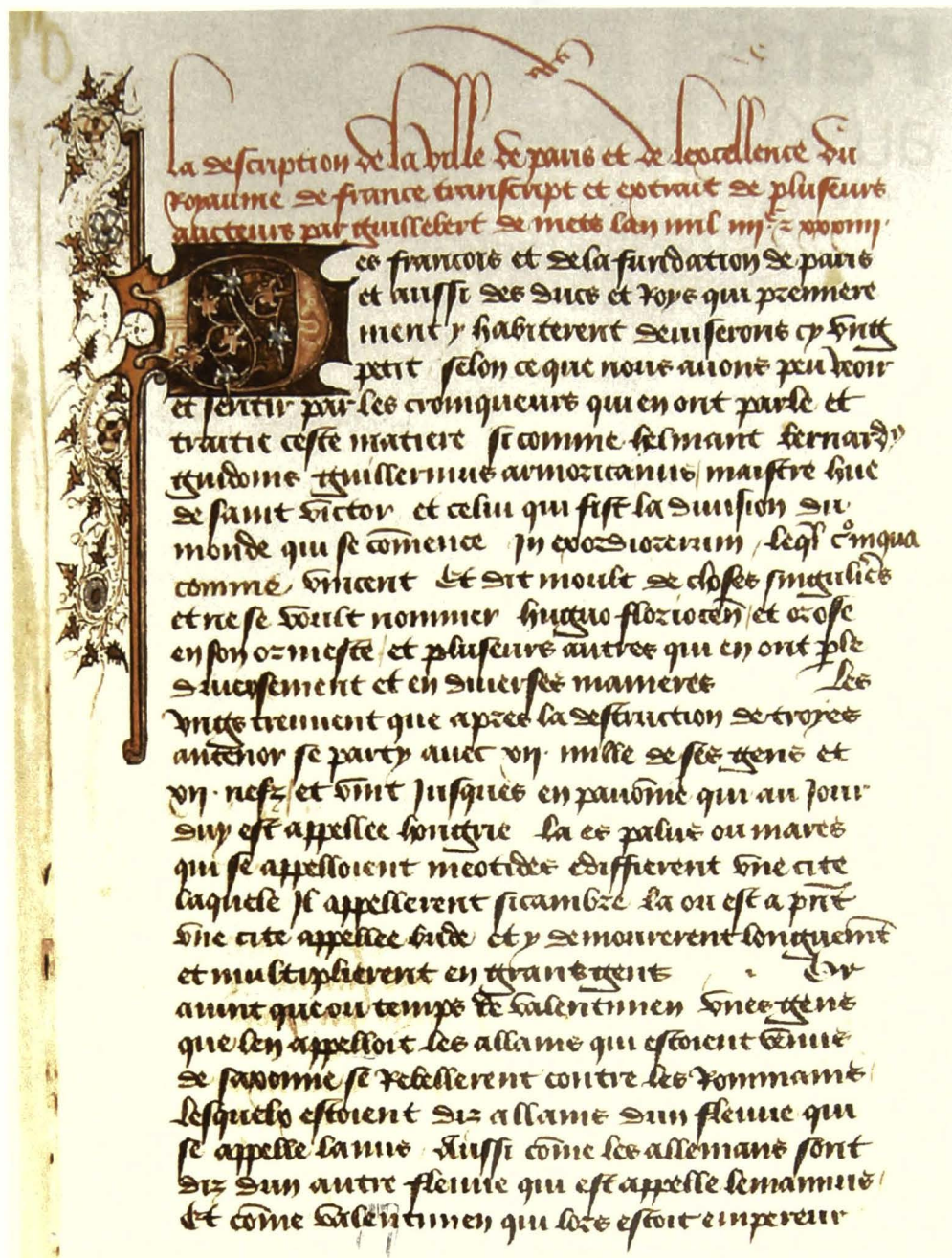
⁽²⁴⁾ Bibliothèque de l' Arsenal, Parijs. Manuscrit nr. 5070, f° 25v.

door verluchters behorende tot twee verschillende groepen, de ene was een van de "meesters van Guillebert de Mets", dit zijn de tot nog niet geïdentificeerde verluchters en miniaturisten die de handschriften van Guillebert de Mets versierden, de andere was de Manselmeester. Guillebert identificeerde zijn kopieerwerk van de *Decamerone* met de woorden "explicit la table du transcrivain Guillebert de Mets, hoste de l'Escu de France à Gramont" [Hier eindigt de rol ⁽²⁵⁾ van kopiist Guillebert de Mets, bewoner van het Schild van Frankrijk in Geraardsbergen]. ⁽²⁶⁾

Op stap in Parijs met Guillebert de Mets ⁽²⁷⁾

Hoelang en in welke jaren Guillebert de Mets in Parijs vertoefde is een vraag die niet met zekerheid kan worden beantwoord. Het gaat dan steeds om min of meer gefundeerde gissingen en gaande van 1380 tot 1424 (A. De Clercq), van ca. 1385 tot ca. 1425 (G. Imbo), van ca. 1381 tot ca. 1420 (M. Van Kerckhoven)...

Volgens recent bronnenonderzoek zou zijn Parijse periode echter alleen in de jaren 1407-1419 hebben gekund en dan nog met tussenpozen want we zien hem eind 1413 als bode van Jan Utenhove, grafelijk ontvanger van Vlaanderen ⁽²⁸⁾. Ook Victor Fris was van mening dat hij omstreeks 1407 in Parijs arriveerde. Daar staat dan tegenover dat hij zowel in 1403 als in 1407 te gast zou geweest zijn in het *Couvent des Blancs-Manteaux* waar hij handschriften uit de bibliotheek der Broeders Guillemieten kwam zoeken om ze te kopiëren ⁽²⁹⁾.

Folio 118 uit de verzamelbundel getiteld *Christine de Pisan en meteen de eerste pagina van "La description de la ville de Paris et de l'excellence du royaume de France écrit et extrait de plusieurs auteurs par Guillebert de Mets, l'an mil iiii xxxiiii"* (1434). Dit werk wordt bewaard in de Koninklijke Bibliotheek Albert I, Brussel (ref.: ms. 9559-64).

⁽²⁵⁾ *Explicit* = *explicit liber* = *explicitus est liber*, was de toen nog gangbare Latijnse term waarmee een tekst werd afgesloten en staat voor "hier eindigt het werk", "het boek is beëindigd", kortom "slot, einde". Deze term was reeds in gebruik ten tijde van de Romeinen (F. GAFFIOT, *Dictionnaire Illustré Latin-Français*, Parijs, 1934, p. 631).

⁽²⁶⁾ E. POGNON, *Les cent nouvelles du Décaméron*, Parijs, 1972, p. 7-10. E. Pognon (1911-2007) was hoofdconservator in de Bibliotheque Nationale de France.

⁽²⁷⁾ Tenzij anders gemeld komen de gegevens voor dit hoofdstukje uit de *Description...* (Koninklijke Bibliotheek Albert I, Handschriften, nr. 9559-64, f. 118-142).

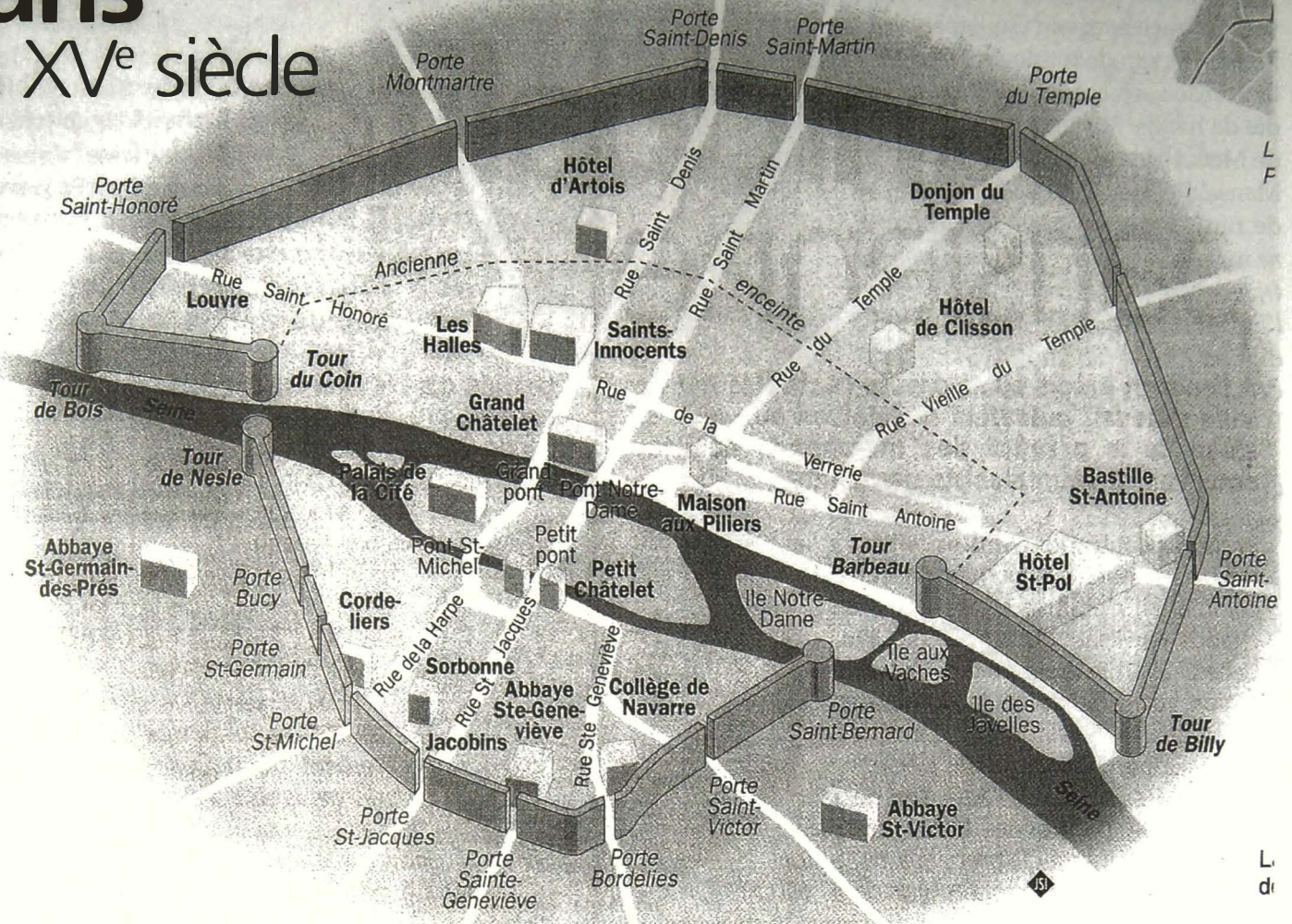
⁽²⁸⁾ D. VANWIJNSBERGHE & E. VERROKEN, op. cit., p. 149 met verwijzing naar Sophie Somers, 2002.

⁽²⁹⁾ G. TELLIER, *Le Paris médiéval de Guillebert de Metz*, s.l. (Parijs), 2006, p. 1.

De term "Blancs-Manteaux" is de bijnaam die aanvankelijk werd gegeven aan de bedelmonniken van de orde der Servieten van Maria, die een witte pij droegen. Toen de orde in 1274 even werd geschorst, werd het vrijgekomen kloostergebouw toegewezen aan de monniken van de orde van de h. Guillaume, die als Guillemieten gekend stonden. Hoewel deze kloosterlingen een zwarte pij droegen bleef de benaming "blancs manteaux", paradoxaal genoeg, op hen van toepassing. (Wikipedia.org/wiki/Blancs-Manteaux; met literatuurverwijzing)

Paris au XVe siècle

Notice de la Mairie de Paris

Hedendaagse en vereenvoudigde versie van het stadsplan van Parijs ten tijde van Guillebert de Mets, uitgegeven door de toeristische dienst van deze stad. Parijs is een van de oudste steden van West-Europa. Toen de Romeinse veldheer Julius Caesar in het jaar 52 v. C. deze nederzetting veroverde, sprak hij van 'Lutetia' waar de "Parisii" [Parijzenaars] wonen. De benaming Lutetia, in het Frans Lutèce, zal mettertijd de plaats moeten ruimen voor Paris [Parijs]. Clovis (ca. 466 - 511), de koning der Franken, vestigde op het actuele 'île de la Cité' de politieke instellingen van zijn rijk, wat meteen het begin betekende van de hoofdstedelijke functie van Parijs. Na verloop van tijd groeide de stad uit tot een belangrijk centrum voor handel en cultuur. Omstreeks 1150 werd de universiteit van Parijs opgericht en in 1364, tijdens het regnum van de Franse koning Karel V, kreeg Parijs een nieuwe vestingmuur ter bescherming van de zowat 440 hectare uitgestrekte stad. Een van de bolwerken die deze ommuring slagkracht bezorgde, is de Bastille. In 1330 zou de stad ongeveer 200.000 inwoners hebben geteld. Dit aantal daalde vervolgens drastisch als gevolg van pestepidemieën en van slachtpartijen tijdens de Honderdjarige Oorlog. Tegen het jaar 1500 was het bevolkingspeil evenwel hersteld..

De Description... van Guillebert de Mets, zeg maar zijn "Kroniek van Parijs", zou een goed gestoffeerde toeristische gids kunnen worden genoemd. In die tijd telde Parijs zowat 310 straten. Maar toch is niets zo gemakkelijk, aldus Guillebert, als een wandeling doorheen deze stad. Van de *Porte Saint-Martin* tot de Seine en de *Petit-Pont* en vandaar tot de *Porte Saint-Jacques*, is een lijnrecht traject zonder naar links of rechts af te moeten slaan. En dan stippelt hij als het ware georganiseerde wandelroutes uit, met voldoende "toeristische attracties" om een programma mee te vullen voor een meerdaagse citytrip anno 2012...

Een voorsmaakje

Dat kerken en andere heiligdommen als een trekpleister fungeerden, ligt voor de hand in een tijd waar de katholiciteit zelfs het straatbeeld beheerste. Dit gold evenzeer voor sommige patriciërswohnungen [*hostels*]. Vertrekkend van de kathedraal Notre-Dame, begint Guillebert met een uitgebreid bezoek aan de wijk *La Cité*, waarschijnlijk wel het hart van de stad. Daar bevond zich het koninklijk paleis waar de koning recht sprak en waar parlementsleden en andere heren van stand zitting hadden (*les seigneurs du parlement, les seigneurs des*

requêtes,... *La est la chambre des seigneurs des comptes, des tresoriers et d'autres officiers*). Daar stond onder meer ook het door Lodewijk IX (1214-1270), alias *Saint-Louis*, opgerichte *Hôtel-Dieu*. Dit ziekenhuis, ook het groot hospitaal genoemd, strekte zich uit van de kathedraal tot de *Petit Pont* (*Le grant hospital que le roy saint loye fonda dure de leglise n(ô)tre dame jusques a petit pont*). Niet ver daar vandaan bevond (bevindt) zich het *île Notre-Dame*, vandaag bekend als het *île Saint-Louis*, waar een oefenveld gelegen was ten gerieve van de kruisboogschutters en boogschutters die soms voor wat spektakel zorgden met hun krijgs-

kunsten. Een wijk die Guillebert goedkende en waar hij logischerwijze ruim aandacht aan besteedt, was *l'Oultr-Petit-Pont*, d.i. de universiteitswijk waar de vier faculteiten waren evenals de *Clos Bruneau* ⁽³⁰⁾. Precies daar waren de meeste kopiïsten, schrijvers, verluchters, perkamentmakers en ook notarissen gevestigd. Het was tevens de ontmoetingsplaats voor de studenten. Ze kwamen uit verschillende windstreken, uit Normandië, Picardië, Vlaanderen, Engeland, Duitsland... In diezelfde wijk, in de abdij van *Sainte-Geneviève-la-Grande* was het praalgraf te bezichtigen van Clovis (466-511), de eerste katholieke koning van Gallië (Frankrijk) en van zijn vrouw Clothildis (480-545). Dichtbij de *Petit Pont* kon de bezoeker kennis maken met een technisch hoogstandje, namelijk een wenteltrap met twee richtingen waarbij wie naar omhoog gaat diegene die naar beneden komt, niet kon zien (*La est une viz double dont ceulx qui montent par une voie ne sapparcoivent point des autres qui descendent par lautre voie*).

Een volgende dag ging naar de wijk *l'Oultr-Grand-Pont*, misschien beter gekend onder de benaming *La Ville* waar goudsmeden en geldwisselaars hun handel dreven. Op deze brug was er in het jaar 1400, toen de stad in volle bloei was, zoveel beweging dat men er voortdurend een witte monnik (cisterciënzer monnik) of een wit paard tegenkwam (*En lan XIIIc et quant la ville estoit en sa fleur passoient tant degens toute jour sur ce pont que on y encontroit asez dung blanc moine ou ung blanc cheval*). Vermoedelijk wou De Mets met dergelijke beeldspraak de heersende drukte aldaar illustreren. Waarschijnlijk was de stad niet overrompeld van monniken met een witte pij. En wat de witte paarden betreft, die zijn ook vandaag nog eerder een zeldzaamheid te noemen. Misschien te vergelijken met de verwijzing naar "de witte raven" en zoals de Fransen zeggen "*les merles blancs*"? En zo ging Guillebert door met nog wandelroutes.

Maar wat meer is, het is alsof Guillebert zich in de huid plaatste van een onwetende toerist. Toen al trok Parijs een schare bezoekers aan, onder hen heel wat pelgrims die heilige relikwieën kwamen aanbidden. De Mets maakt ze wegwijs. Voor de H. Philip-pus, een van de discipelen van Jezus en voor de H. Marcellus, bisschop van Parijs bijvoorbeeld, moest je naar de kathedraal Notre-Dame. Voor een indringende preek, naar de paters cisterciënzers, ...

En waar kon men nog zoal terecht? Een geneesmiddeltje van bij de apotheker/drogist? Ga dan een kijkje nemen in de *Rue Saint-Denis*. Voor een paar schoenen, ga naar de *rue de la Cordouanerie* of naar de *rue des petits souliers*. Bakkers waren te vinden op de *Place Maubert* en in *les Halles*, slagers in de *rue de la Bûcherie*; *sur la Place de l'hôtel Dieu*; *Saint-Germain des Prés*; *au Châtelet rue Saint-Jacques de la Boucherie*, maar voor de beste braadworst moest je naar de *rue de la Saunerie*. Een wambuis? In de *rue des Lombards*. Een goed snijdend mes in de *rue des Anglais*, een harnas in de *rue de la Heaumerie*. Ben je te paard en zoek je een mooi zadel? Geen nood, ga even naar de *rue Saint-Denis*. En voor tinnen vaatwerk ben je goed in de *Galerie du Palais Royal*.

Nog een paar adressen uit de vele? Wie een notaris zocht, was op het goede adres in de *rue de la Parcheminerie* en de *rue Saint-Jacques*. Goud, diamant en juwelen kon men vinden in de *Rue de la Courroierie*, *galerie du Palais royal*, en de *rue Quincampoix*. Wie een liedje wou zingen moest naar de *rue de Ménestrels* waar ook een (zang)school was.

Sommige vrouwen die in deze handelszaken werkten, vielen op door hun schoonheid. En een (vermoedelijk gezonde) man als Guillebert de Mets is dit evenmin ontgaan en zo heeft hij het over *la belle saunière* (de mooie zoutbereidster), *la belle bouchère* (de mooie slagersvrouw), *la belle charpentière* (de mooie timmermansvrouw), *la belle herbière* (de mooie groenvrouw),

enz. En een van hen gold voor hem toch als *la plus belle*...

Zeg me met wie je omgaat, ik zal je zeggen wie je bent...

Willen we weten in welke mate en op welke manier Guillebert de Mets geïntegreerd was in de Parijse leefwereld, dan is het noodzakelijk enig inzicht te krijgen in zijn kennissenkring.

Groten der aarde

We beginnen met enkele "groten der aarde", vooreerst met de eerder genoemde Karel VI (1368-1422) die in 1380, nauwelijks 12 jaar oud, de troon besteeg. Hij huwde Isabella van Beieren (1371-1435). De tijd van zijn minderjarigheid werd het regentschap waargenomen door zijn 3 ooms, met name Louis d'Anjou (1339-1384), gehuwd met Marie de Blois-Châtillon; Jean de Berry (1340-1416), gehuwd met Jeanne d'Armagnac († 1388) en in tweede huwelijk met Jeanne de Boulogne; Filips de Stoute (1342-1404), gehuwd in 1369 met Marguërite III de Flandre alias Margareta van Male. Het is, zoals eerder gezegd, door dit huwelijk dat Filips graaf van Vlaanderen werd. Verder vernoemen we Karels broer Louis d'Orléans (1372-1407) van wie gezegd is dat hij de minaar was van zijn schoonzus, koningin Isabella. Hij ligt de facto aan de basis van de *Armagnacs*, een "partij" opgericht in 1410 of 3 jaar na zijn dood.

Dan is er Jan zonder Vrees (1371-1419), hertog van Bourgondië en graaf van Vlaanderen, zoon van Filips de Stoute en dus neef van Karel VI en van Louis d'Orléans tegen wie hij, samen met zijn aanhangers de *Bourguignons*, strijd leverde om de macht. Het is in het kader van deze machtsstrijd dat hij Louis d'Orléans liet vermoorden. Jan zonder Vrees onderging echter hetzelfde lot want ook hij werd vermoord. Hij werd opgevolgd door zijn zoon Filips de Goede (1396-1467). Beiden zijn zeer belangrijke personages geweest in het leven van Guillebert de Mets

⁽³⁰⁾ *Clos Bruneau* was, zoals het woord "clos" het laat vermoeden, een wijngaard. Hij was gelegen in de Parijse universiteitswijk en meer bepaald bij de rechtsfaculteit (*faculté des décrets*). {Wikipedia.org/wiki/Clos_Brunneau, met uitvoerige literatuurverwijzing. (2012)}

vermits ze hem gedurende vele jaren opdrachten hebben toevertrouwd. In Parijs ging hij door voor vast kopiist van Jan zonder Vrees: "*Jean-sans-Peur sollicita aussi beaucoup les milieux du livre parisien. Il avait, semble-t-il, dans la ville un copiste attitré, Guillebert de Mets. Ce Flamand, originaire de Grammont, désigné comme 'libraire de monseigneur Jean de Bourgogne', était installé dans la capitale depuis 1407 et avait rédigé une célèbre 'description de la ville de Paris'. (...)*"⁽³²⁾. [Jan zonder Vrees deed vaak een beroep op de Parijse boekenmilieus. Hij had, naar verluidt, een vast kopiist in de persoon van Guillebert de Mets. Deze Vlaming uit Geraardsbergen, bekend als 'boekenverantwoordelijke van de heer Jan van Bourgondië', was in Parijs gevestigd sinds 1407 en is de auteur van een vermaarde beschrijving van Parijs]. Met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid mag dus worden gesteld dat De Mets directe contacten had met de hoogste Boergondische kringen. En dat die contacten waren uitgegroeid tot een echt netwerk en ook na verloop van tijd zeer goed gebleven waren, blijkt uit het feit dat hij zelfs na zijn Parijse periode en terug in zijn geboortestad, dicht bij de hertogen van Bourgondië kon aanleunen. Ten bewijze hiervan en bij wijze van voorbeeld, de kopie die hij in Geraardsbergen, vermoedelijk omstreeks 1430, maakte van de *Decemerone* voor rekening van Filips de Goede.

Enkele collega's

Zullen we nu kennis maken met enkele directe collega's, als daar zijn kopiisten, schrijvers, vertalers en mensen uit andere aanverwante beroepen? Allemaal mensen met wie De Mets goed bevriend was of ten minste goede contacten had. Iemand die in het oog springt, is Nicolas Flamel (ca. 1340-1418). Deze rijke poorter was zowel schrijver als kopiist en na 1368 legde hij de (opgelegde) eed af voor het ambt van *libraire*.

Jan Zonder Vrees

Filips de Goede

Winstgevende beroepsactiviteiten en zijn huwelijk met een bemiddelde vrouw bezorgden hem een aanzienlijk fortuin dat hij –zijn huwelijk was kinderloos gebleven– voor een groot deel aanwendde voor goede werken. En Guillebert de Mets preciseert

"*l'escripvain qui faisoit tant d'aumosnes et d'hospitalitez et qui fit plusieurs maisons ou gens de mestiers demouroient en bas et du loyer qu'ils paioent, estoient soutenus povres laboureurs en haut*". In deze woningen betaalden welstellende lieden die op het gelijkvloers woonden voor de armen die op de verdiepingen logeerden. Een van deze huizen bestaat nog. Dit pand, *rue de Montmorency 51*, werd *la maison au Grand Pignon* [het huis met de grote puntgevel] genoemd omdat het alle overige huizen in het rond overtroefde.

Een zeer belangrijk man en een goede kennis van De Mets, die eerder al in deze bijdrage is vernoemd, was Laurent de Premierfait (ca. 1380-1418)⁽³³⁾. Hij verwierf vooral bekendheid met zijn Franse vertaling van de *Decamerone* van Boccaccio. Hij was een beschermeling van Bureau de Dampmartin bij wie hij meerdere maanden logeerde en over wie meer verder in dit artikel.

En dan was er de in Venetië geboren Christine de Pizan of Pisan (ca. 1364 - ca. 1430). Deze grote dame, nog een bevriende zakenrelatie van De Mets, was schrijfster, dichteres, filosofe en feministe avant la lettre⁽³⁴⁾. Zij was de dochter van Thomas de Pisan, sinds 1365 verbonden aan het koninklijk hof van Karel V⁽³⁵⁾ als astroloog en lijfarts. Zijzelf was een beschermeling van Karel VI en van diens hofhouding waar ze zeer populair was. Ze verloor vroeg haar vader evenals haar echtgenoot, eerstgenoemde in 1385 en haar man vijf jaar nadien. Ze gaat door voor de eerste Franse vrouwelijke letterkundige die leefde van haar pennevruchten. Haar eruditie en haar kritische ingesteldheid waren als een rode lap voor sommigen uit de groep der klerken en universitaireren, geschokt als ze waren met een vrouw te moeten wedijveren op het vlak van kennis en filosofie. Zo lag ze aan de basis van en raakte ze verwickeld in een letterkundige polemiek naar aanleiding van de publicatie van haar *Epistre au Dieu*

⁽³²⁾ B. SCHNERB, op.cit., p. 460, Chapitre 29: *La vie intellectuelle et culturelle à la Cour de Jean sans Peur*.

⁽³³⁾ Over deze figuur, zie desgewenst C. BOZOLLO, *Un traducteur et un humaniste de l'époque de Charles VI, Laurent de Premierfait*, Parijs, 2004.

⁽³⁴⁾ Over deze merkwaardige dame, zie desgewenst F. AUTRAND, *Christine de Pizan*, Parijs, 2009.

⁽³⁵⁾ Niet te verwarren met de later in Gent geboren Karel V, alias Keizer Karel (1500-1558).

d'Amour (1399) en haar *Dit de la Rose* (1402), waarin ze kritiek uitbracht op het tweede gedeelte van de *Roman de la Rose* van Jean de Meung. Guillebert de Mets kopieerde voor haar meerdere van haar werken zoals *l'Épître d'Othéa à Hector de Troie; Le livre de Sénèque, des quatre vertus principales; les épîtres du débat sur le Roman de la Rose*, manuscripten die in Brussel worden bewaard.

Vanzelfsprekend zal Guillebert veel van zijn collega's, de schrijvers en *libraires* van andere grote heren hebben gekend, zo bijvoorbeeld een zekere Crespy die schrijver-*libraire* was van hertog Louis d'Orléans. Of nog de uit Nijmegen afkomstige verluchters Pol, Hennequin en Herman de Limbourg. De eerste twee werkten in 1402 voor Filips de Stoute. In 1411 traden alle drie de broers in dienst van hertog Jean de Berry voor wiens rekening ze de bekende *Très Riches Heures du duc de Berry* maakten, een verlucht handschrift dat zich bevindt in het *Musée Condé* in Chantilly⁽³⁶⁾.

Relaties binnen de geestelijkheid

Gezien zijn achtergronden en de door de katholieke godsdienst doordrongen samenleving van toen, zal De Mets ongetwijfeld meerdere geestelijken en predikers hebben ontmoet. Onder hen waren er die geen blad voor de mond hielden en het zelfs aandurfden machthebbers de les te lezen. Vanzelfsprekend zijn ze ook De Mets niet ontgaan.

Zo was er Jacques le Grand, bijgenaamd Broeder Jacques, die verbonden was aan het Hof. Hij verweet

openlijk Isabella van Beieren, de koningin nota bene (!), haar kwistige levenswandel. Bovendien toonde hij zich een aanhanger van de Armagnacs. En wat toch heel speciaal is, hij was in de ban van de Kerk wat hem blijkbaar niet belette de zedenprediker te spelen.

Een tegenstander van de Armagnacs was Renault de la Marche (†1410?) en hij stak zijn mening niet onder stoelen of banken. Hij staat tevens bekend als *le maître des Mathurins*⁽³⁷⁾ maar deze eretitel kon niet voorkomen dat hem verweten werd amper 40 gevangenen te hebben bevrijd uit de handen van de Saracenen en dit in een tijdspanne van nagenoeg 20 jaar.

Een gezaghebbend man die het zich veroorloofde de koning (Karel VI) en de hertogen op hun plaats te zetten, was Jehan de Gerson (1363-1429), eigenlijk Jean Charlier dit Jean de Gerson. Een zwaargewicht! Hij was kanselier van de Parijse universiteit van 1395 tot 1415 en als dusdanig werd hij direct geconfronteerd met de machtsstrijd tussen de Armagnacs en de Bourguignons. En als godgeleerde speelde hij een voorname rol in het Concilie van Konstanz (1414-1418) waar hij een van de eminente aanwezigen was. En *last but not least*, ging hij door voor iemand die katholieker was dan de paus [*doctor Christianissimus*], want voorstander van de terugkeer naar het zuivere geloof. Ook als prediker blonk hij uit, alleszins in de ogen van De Mets: "*Grant chose estoit de Paris quant maistre Jehan Jarson... soloi-ent preschier tant d'excellents sermons*" [Het was een hele gebeurtenis in Parijs wanneer meester Jehan Jarson zoveel

uitmuntende sermoenen predikte]. Nog anderen die deelnamen aan dit concilie zijn De Mets bijgebleven. Het zijn Pierre d'Ailly (1351-1420) en Gilles des Champs. Eerstgenoemde was een bekend theoloog en de leermeester van Jean de Gerson. Hij was een invloedrijk personage. Ook hij werd kanselier van de Parijse universiteit (1389) en in 1411 werd hij tot kardinaal verheven. In het conflict tussen de Armagnacs en de Bourguignons haalde hij zich de vijandschap van deze laatsten op de hals. Gilles des Champs, ook Deschamps, (ca. 1350-1413) had gestudeerd samen met Gerson en d'Ailly. Hij was professor in de godgeleerdheid en samen met d'Ailly werd hij in 1411 tot kardinaal benoemd. Hij was de biechtvader van Karel VI.

En dan is er nog de orator van de karmelieten, Eustache de Pavilly. Geen grijze muis! Hij stond aan de kant van de Bourgondiërs. Tijdens een preek in bijzijn van Karel VI en koningin Isabella liet hij zich goedkeurend uit over de Gentse opstand van de Witte Kaproenen in 1379, opstand die door diezelfde Karel was neergeslagen in november 1382 (slag bij Westrozebeke)⁽³⁸⁾.

Uitstekende relaties bij de Parijse poorters
Een zeer invloedrijke en misschien wel de belangrijkste groep van De Mets zijn relaties, was deze van de kapitaalkrachtige poorters, de "*petits royetaux de grandeur*" zoals ze werden genoemd, wat misschien kan worden weergegeven met "kleine koninkjes door hun grootheid". Dit epitheton omdat ze over aanzienlijke geldmiddelen beschikten of soms een voor-

⁽³⁶⁾ www.devoir-de-philosophie.com/dissertation-pol-hennequin-herman-limbourg. (2012)

⁽³⁷⁾ *Mathurins*, genoemd naar de H. Mathurin (geloofsbelijder en prediker in de 4de eeuw), staat voor *Ordre des Trinitaires* of nog *Ordo Sanctissimae Trinitatis et Captivorum* of *Ordre de la Très Sainte Trinité pour la Rédemption des captifs*. De Orde der Trinitairen werd gesticht in 1194 en had tot doel het vrijkopen of ruilen van katholieke gevangenen of slaven van de Saracenen. In 1609 werd de orde een bedelorde en vandaag wijdt ze zich aan zielzorg en ziekenzorg. [J. TROUSSET, op. cit., vol. III, p. 787. - wikipedia.org/wiki/Mathurins, met uitvoerige literatuurverwijzing (2012)]

⁽³⁸⁾ De opstand der Witte Kaproenen, zo genoemd naar de witte mutsen die de opstandelingen droegen, was een opstand van de Gentse wevers. Hij was onder meer gericht tegen de aanstootgevende levenswandel van Lodewijk van Male, graaf van Vlaanderen, en van de leidinggevende klasse. Hij begon op 5 september 1379 in Gent, deinde vervolgens uit naar Brugge en Ieper en uiteindelijk naar het hele graafschap Vlaanderen. Er kwam op 1 december een voorlopig einde aan. Eigenlijk was deze opstand een van de talrijke opstoten in de periode van troebelen die de jaren 1377-1384/85 hebben gekenmerkt en waarbij ook Geraardsbergen betrokken partij werd. Er kwam pas rust na de dood van Lodewijk van Male die in 1384 vermoord werd. (Zie desgewenst J. VAN WAESBERGHE, *Gerardimontium sive altera imperialis Flandriae metropolis eiusque castellaniam*, Brussel, 1627, reprint 1996, p. 74-81. - B. Jouret, *Grammont, son origine et son histoire au Moyen-Age, d'après J. Van Waesberge et autres écrivains*, Geraardsbergen, 1840, p. 62-70. - V. FRIS, *Geschiedenis van Geeraardsbergen*, Gent, 1911, p. 95-108)

name rol speelden aan het Hof. Zij woonden in hun *hostel* [patriciërswooning], vaak met kasteelmatige allures en een prinsenvblijf waardig [... *que ung grant prince se y logoit bien*]. Met sommigen (de meesten?) van hen had De Mets een goede band en behoorde hij zelfs tot hun intieme kring. Als eerste vermelden we de in deze bijdrage reeds vernoemde Bureau de Dampmartin († 1438) die in zijn *hostel* in de *rue de la Courroierie* vertaler en dichter Laurent de Premierfait een tijdlang herbergde. Hij was geldwisselaar en geldschietter. Hij was ook hofleverancier van luxeartikelen.

Ook Dino de Respondi (1350-1414?), van Italiaanse komaf, was hofleverancier maar dan vooral van waardevolle pelsmantels, zilverwerk en juwelen. Hij ging door voor de rijkste lombard uit zijn tijd. Hij leende geld aan Jan zonder Vrees en Louis d'Orléans. Hij was aanhanger van de Bourguignons en in 1396 financierde hij zelfs Filips de Stoute met 100.000 florijnen, dit was het bedrag van het losgeld dat moest worden betaald om zijn zoon (Jan zonder Vrees) vrij te krijgen na de slag bij Nicopolis⁽³⁹⁾. Respondi had zijn *hostel* in de *rue de la Vieille-Monnaie*. Hij overleed evenwel in Brugge waar hij een kantoor had.

Vermeldenswaard is ook Mille of Miles Baillet (ca. 1348 – ca. 1424). Hij was raadgever en schatbewaarder van de Franse koning Karel VI. In zijn *hostel* in de *rue de la Voierie* met op het gelijkvloers meerdere vertrekken voornamelijk gebruikt als zomerverblijf en dito op de verdieping voor 's winters, had *sire* Baillet ook een kapel. Daar werd iedere dag een goddelijke dienst gecelebreerd [...*ouquel hostel estoit une chappelle ou lon celebrait chascun jour loffice divin*].

Een andere hofleverancier was Guillaume Sanguin († 1441). In de jaren 1429-1431 was hij provoost van de Parijse handelaren. In deze zeer belangrijke functie werd hij geassisteerd door 4 schepenen en was hij bevoegd

voor de bevoorrading van de stad, de openbare werken, de omslag der belastingen en *last but not least* had hij de jurisdictie over het handelsverkeer op de binnenwateren⁽⁴⁰⁾. Hij bewoonde een prachtige patriciërswoonst met een groot aantal vertrekken, te oordelen naar het grote aantal sloten dat door De Mets werd vergeleken met het aantal dagen in een kalenderjaar... [*Hostel de Guillemain Sanguin en la rue bourbonnois d'excellent edifice ou il a de sereures autant comme il a de jours en lan*]. Hij was een aanhanger van de Bourguignons en koos partij voor de Engelsen.

En dan was er die Jacques Ducy over wie De Mets uitvoerig en met ontzag spreekt in zijn teksten. Hij was een man met distinctie en een mecenas. Hij had ook muzikale aanleg want hij kon alle instrumenten bespelen die in zijn muziekkamer stonden opgesteld. Net als zijn vader Jean Ducy, behoorde Jacques tot de groep der klerken, in die tijd een belangrijke, ja een bevoorrechte corporatie. Hij was meer bepaald werkzaam in de rekenkamer van de Franse kroon. Vanaf 1400 was hij *grand argentier* (financieel beheerder) van de Franse koning Karel VI (1400), een topfunctie. Jacques Ducy woonde als een *seigneur* in zijn *hostel* in de *rue des Prouvaires*.⁽⁴¹⁾

Ten huize van Jacques Ducy

In 1399 liet Jacques Ducy in de *rue des Prouvaires* een hotel [herenwoning] bouwen op de plaats waar drie huizen hadden gestaan. Guillebert de Mets die een van de intimi was van deze *grand bourgeois*, was dermate onder de indruk van deze woonst dat hij er in zijn *Description de Paris* een minutieuze beschrijving van gaf.

Dit patriciërspand bevatte een indrukwekkend aantal vertrekken zodat een timmerman er voltijds zijn werk had [*Entre lesquels estoit lun maistre charpentier qui continuellement ouvroit a lostel*]. Van bij het binnenkomen door een hoge gesculpteerde poort, was het aan

te zien dat men te doen had met een bijna sprookjesachtig domein. Men belandde in een binnenpleintje en dito tuintje waar pauwen en andere siervogels rondfladderden.

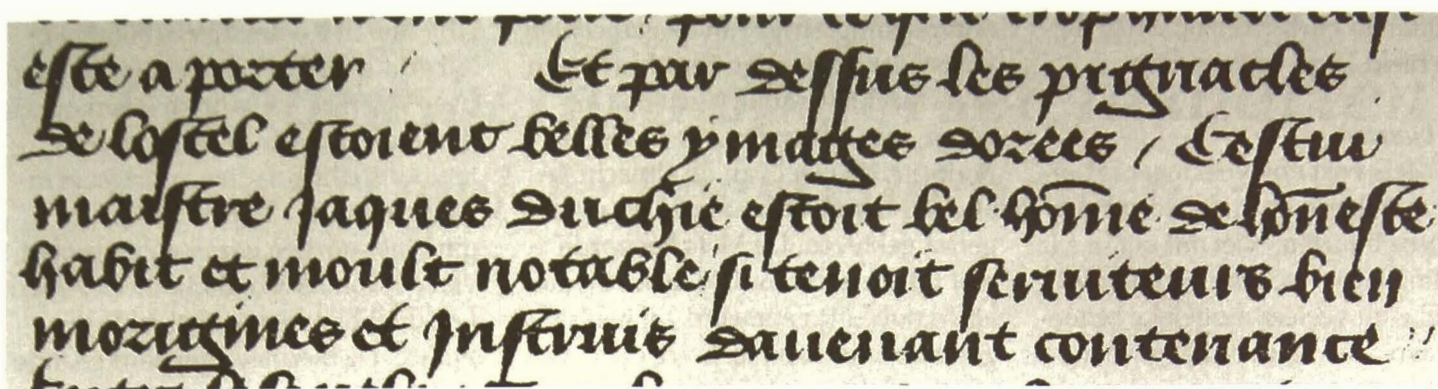
Op het gelijkvloers, meerdere plaatsen waaronder een schildersatelier, een muziekzaal en een speelzaal. In het schildersatelier waren tal van panelen opgehangen met ernaast en bij wijze van duiding verschillende *escriptures d'enseignement*, zeg maar spreuken en zegswijzen. In de muziekzaal was er voor elk wat wils aan muziekinstrumenten, zoals harpen, draagorgels, gitaren en psalters; al deze instrumenten werden bespeeld door "meester Jacques" [*Le dit maistre Jaques savoit jouer de tous*]. In de speelzaal was een brede waaier aan spelen aanwezig, schaakspelen en andere speeltafels in grote getale. Steeds op het gelijkvloers bevond zich een mooie kapel waar pupiters stonden opgesteld om er zeldzame en waardevolle boeken ter inzage op te kunnen leggen terwijl zowel rechts als links stoelen beschikbaar waren die naar believen naar voor of naar achter konden worden verschoven [*Une belle chappelle ou il avoit des pulpitres a mettre livres dessus...*].

Op de verdiepingen ontdekte De Mets nog ander fraais en dit in overvloed. Wat hem dadelijk opviel, was de studeerkamer (?) [*ung estude*] waarvan de wanden bedekt waren met waardevolle stenen en waar zoetgeurige kruiden de ruimte vulden. Daarnaast bevond zich een kleerkamer vol met verschillende soorten pelsmantels [*une chambre ou estoient fourrures de plusieurs manieres*]. Er waren meerdere vertrekken voor gelegenheidsgasten; ze waren rijkelijk bemeubeld met gesculpteerde houten bedden waarop een met goudfransjes geborduurd tafelkleed gespreid lag, terwijl mooie eveneens met gouden fransjes afgewerkte tapijten de bodem bedekten [*Plusieurs autres chambres richement...*]. Dan volgde de wapenzaal met een waar wapenarsenaal [*En une autre chambre haulte estoient*

⁽³⁹⁾ Op 25 of 28 september 1396 vond de slag bij Nicopolis, het huidige Nikopol in Bulgarije, plaats. Deze veldslag bezegelde het einde van een kruistocht tegen de Ottomaanse Turken waarbij de kruisvaarders de nederlaag leden. Jan zonder Vrees was een van de geallieerde legeraanvoerders. (wikipedia.org/wiki/Bataille_de_Nicopolis)

⁽⁴⁰⁾ wikipedia.org/wiki/Prévôt_des_marchands_de_Paris, met literatuurverwijzing. (2012)

⁽⁴¹⁾ G. TELLIER, *Un grand bourgeois Parisien au XVème siècle, Jacques Ducy*, Parijs, 2006.

(...) *Et par dessus des pignacles de lostel estoient belles ymages dorees. Cestui maistre Jacques Duchie estoit bel homme de honeste habit en moult notable si tenoit serviteurs bien morigines et instruis davenant contenance* [En bovenop de kantelen stonden mooie vergulde beelden. Die meester Jacques Duchie was een mooie en fatsoenlijk ogende man, een man van aanzien. Hij had goed opgevoede en geschoolde dienstboden die zich navenant gedroegen]. (Fragment uit de "Description...", Koninklijke Bibliotheek Albert I, Brussel, ms. 9559-64)

grant nombre...] waaronder kruisbogen, standaarden, banieren, dolken en andere steekmessen, spiesen, hakbijlen, pieken, schilden, maliënkolders, kanonnen en ander oorlogstuig. In dit vertrek was bovendien iets speciaals te zien, echt iets buiten het gewone. Daar had Ducy in een vensteropening een dispositief met metalen bladen laten plaatsen [*La estoit une fenestre faite de merveillable artifice...*], wat het bezoekers mogelijk maakte het hoofd naar buiten te steken om te zien wat er zich daar afspeelde. En dan, op naar de hoogste verdieping. Men belandde in een vierkanten vertrek met overal vensters die een panoramisch uitzicht boden over de stad [*Par dessus tout lostel estoit une chambre carree ou estoient fenestres de tous costes pour regarder par dessus la ville*]. Deze kamer was zo ruim dat er banketten en recepties konden worden gehouden en te dien einde waren blijkbaar alle schikkingen van praktische aard getroffen. De Mets geeft er een interessant detail over. Vermoedelijk had hij alles in zijn werk gezien en zelf meegemaakt. Omdat het te hoog was om te worden gedragen werden spijs en drank naar boven gehesen door middel van een katrol [*Et quant on y mengoit on montoit vins et viande a une polie pour ce que trop hault eust este a porter*]. En hij eindigt zijn beschrijving van deze herenwoning met wat hem opviel bij het weggaan, namelijk de mooie vergulde

beelden bovenop de kantelen van het pand. En tot slot complimenteert hij zijn gastheer (zie illustratie).

Behalve het manuscript van Guillebert de Mets, is van het fraaie pand van Jacques Ducy geen spoor meer te bespeuren. Met zijn precieze beschrijving heeft Guillebert de Mets ervoor gezorgd dat de luister van dit pand de eeuwen heeft getrotseerd, wat ons meteen wat inzicht geeft in de levensstijl van een 15de-eeuwse *grand bourgeois Parisien*.⁽⁴²⁾

Nog heren van stand

Guillebert telde onder zijn kennissen nog andere heren van stand zoals geneesheren, chirurgijnen en sterrekundigen. Onder hen, naast anderen, Thomas de Pisan die hij wel nooit zal hebben ontmoet vermits die in 1385 overleed, maar die hij wel kende al was het maar omdat die de vader was van Christine de Pisan voor wie hij meerdere van haar werken kopieerde. Thomas de Pisan was afkomstig van Venetië en werd lijfarts van de Franse koning Karel V (1338-1380).

Artiesten en andere creatievelingen

Aan het hof van Karel VI bestond nog een zogeheten *cour d'amour*, een overblijfsel uit de tijd van de hoofse liefde⁽⁴³⁾, waar troubadoers, onder wie *Le Prince d'Amours*, liefballige liedjes, ballades, liefdesgedichten

en dergelijke brachten. De Mets zijn meerdere artiesten bijgebleven die hij ook bij naam vermeldt. Het gaat dan niet alleen om troubadoers maar ook minestrelen, goochelaars, muzikanten en andere creatievelingen zoals spitsvondige vaklui. Onder hen Chenenuddy, *le bon corneur à la turlurette et aux flûtes*, misschien wel de oudstgekende (dwars)fluitspeler sinds 1400. Er was bijvoorbeeld ook nog goudsmid Hermann Ruissel die tevens kamerknecht was van Jan zonder Vrees (1388). Hij was vertrouwd met het bewerken van diamant [*qui polissoit diamants de diverses formes*] en vervaardigde voor rekening van de duc de Berry een kruis waarop cameeën waren gehecht⁽⁴⁴⁾. En *last but not least* is er die tingieter die niet bij naam genoemd wordt. De Mets is duidelijk onder de indruk van deze man wiens vakmanschap hij prijst. Bovendien lijkt hij gefascineerd door de nachtegalen die hij daar zag: *Et devant le palais demeure un pottier destain, bon ouvrier de merveilleux vaisseaux destain et tenoit des rossignols qui chantoient en yver* [En voor het paleis woont een tingieter, een prima vakman die prachtig tinnen vaatwerk maakt en die nachtegalen hield die zongen bij winterweer]. Het zullen wel tinnen vogels geweest zijn, vermoedelijk uitgerust met een zangdispositief want nachtegalen zijn trekvogels die overwinteren in Afrika zodat ze moeilijk 's winters een deuntje kun-

⁽⁴²⁾ G. TELLIER, *Un grand bourgeois...*, op. cit.

⁽⁴³⁾ [Wikipedia.org/wiki/Cour_d'Amour](https://nl.wikipedia.org/wiki/Cour_d'Amour), met uitvoerige literatuurverwijzing. (2012)

⁽⁴⁴⁾ [Wikipedia.org/wiki/Sainte-Chapelle_de_Bourges](https://nl.wikipedia.org/wiki/Sainte-Chapelle_de_Bourges), met uitvoerige literatuurverwijzing. (2012)

nen fluiten in Parijs. Tenzij, tenzij hij vogels hield in gevangenschap...

Rosse buurten

En De Mets wist nog veel meer te vertellen, zo ook een en ander over een paar rosse buurten. Niet dat het in zijn bedoeling lag er reclame voor te maken. Hij wou veeleer mogelijke bezoekers waarschuwen voor het gevaar dat ze liepen in een omgeving die berucht was voor gauwdieven en al te opdringerige of zelfs agressieve pooiers. Een van de bordelen, *là où sont les fillettes*, werd door de universiteitsstudenten *Le Val d'Amour* genoemd; het was gelegen in de *rue de Glatigny (île de la Cité)*. Verder, in de *rue du Bourg-l'Abbé*, *où estoient les femmes de légèrè vie*. En, in de *rue du Beau-Bourg*, een doodlopend steegje *où il y avait des fillettes en cul-de-sac*. En nog, in de *rue Belle-Houe* *où demauroient plusieurs galloises* die zorgden voor leute en plezier⁽⁴⁵⁾. Een pittig detail in verband met deze dames is het feit dat hun erossalonnetje zich achter het klooster Saint-Merry bevond. Het hoeft niet te verbazen dat de clerus en (sommige) notabelen uit de buurt hun beklag gingen maken en hun ongenoegen uitten over de frivoliteiten die er sans gêne de openbaarheid tartten... En niet ver daar vandaan, was er *Le Court Robert* *où estoient femmes de joie*, gelegen in de *rue du Renard* die de *rue neuve Saint-Merry* verbond met de *rue de la verrerie*.

Bij wijze van besluit

Guillebert de Mets leefde op het einde van de late Middeleeuwen, net voor de grote ontdekkingen en de boekdrukkunst ingrijpende veranderingen teweeg zouden brengen in tal van domeinen. Terwijl toen al de

ontvoogdingsstrijd van de gemeenten weliswaar voor enige verschuivingen in de machtsverhoudingen had gezorgd, was de suprematie en het superioriteitsgevoel van de almachtige adelstand eigenlijk zo goed als onaangetast gebleven. De Mets behoorde niet tot die adelstand. Hoewel hij dus als "s.nob"⁽⁴⁶⁾ genoteerd zal hebben gestaan, leunde hij toch vrij dicht aan bij die adelstand. Hij bewoog zich niet alleen in het wereldje van de toenmalige *high life* maar voer ook nog in het kielzog van de hertogen van Bourgondië. Een en ander rechtvaardigt dus de stelling dat hij niet om het even wie was in de toenmalige Parijse leefwereld. Dit blijkt overduidelijk niet alleen uit de maatschappelijke rang van de meeste mensen uit zijn relatiekring, maar bovendien uit het feit dat velen van hen zelfs vandaag geen onbekenden zijn. Bij een wedergeboorte of bij een wederopstanding zouden ze immers zowat 600 jaar na hun dood (!), hun naam terug kunnen vinden op internet, een vaststelling die voor weinige stervelingen is weggelegd...

Epiloog

Op grond van de *Description de Paris* van Guillebert de Mets, maakte Gisèle Tellier in 2006 een soort verklarende inventaris van de straten en bezienswaardigheden van het 15de-eeuwse Parijs. Dit werk is opgedeeld in vier hoofdstukken: van blz. 8 tot 13, *La Cité (la moyenne partie de la Ville entre 2 bras du fleuve Seine)*; blz. 15-19), *Paris – rive gauche (la haut partie de la Ville)*; blz. 21-31); *Paris – rive droite (la basse partie de la Ville)* en blz. 32-34), *Les Faubourgs (De la haute partie de la ville)*.⁽⁴⁷⁾

Van 30 september tot 30 december

2011 liep in Koninklijke Bibliotheek Albert I te Brussel een tentoonstelling over Vlaamse miniaturen (*Miniatures flamandes*). Zoals gepland is deze tentoonstelling nadien voortgezet in Parijs (6 maart - 10 juni 2012). Het ging hier om een gezamenlijk project van de Koninklijke Bibliotheek Albert I en de Bibliothèque Nationale de France. De hiermede gepaard gaande catalogus, een prachtig naslagwerk van 450 bladzijden en 320 kleurenillustraties, was (is?) beschikbaar in het Nederlands en in het Frans⁽⁴⁸⁾. Deze wetenschappelijke publicatie werd samengesteld door Ilona Hans-Collas (Bibliothèque Nationale de France), Pascal Schandel (Bibliothèque nationale de France), Céline Van Hoorebeeck (Universiteitsbibliotheek Moretus Plantin, Namen) en Michiel Verweij (Koninklijke Bibliotheek van België) onder de leiding van Bernard Bousmanne (Conservator van het Handschriftenkabinet, Koninklijke Bibliotheek van België) en van Thierry Delcourt (Voormalig Directeur van het Département des Manuscrits, Bibliothèque Nationale de France). De gevarieerde teksten werden geschreven door een twintigtal specialisten uit de hele wereld, onder wie Erik Verroken en Dominique Vanwijnsberghe die meer in het bijzonder de bijdrage verzorgden over de miniaturisten en verluchters die samenwerkten met Guillebert de Mets en bekend staan als de "meesters van Guillebert de Mets"⁽⁴⁹⁾. Beide historici plannen de uitgave van een studie over deze "Geraardsbergse boucscrifer" en over zijn miniaturisten. Dit boek, de vrucht van "jaren archiefonderzoek en met resultaat", zou in 2013 verschijnen⁽⁵⁰⁾.

Marc van TRIMPONT
mvtger@telenet.be

⁽⁴⁵⁾ *Galloises of femmes galantes*: komende van het werkwoord *gal(l)er* (Oud-Frans) wat staat voor dansen, plezier maken. (*Nouveau Larousse universel*, Parijs, 1948, t. I, p. 799)

⁽⁴⁶⁾ "s.nob" staat voor *sine nobilitate* wat letterlijk vertaald 'zonder adeldom' betekent of niet behorend tot de adelstand. Reeds ten tijde van de Romeinen werd dit kenmerk gebruikt om een onderscheid te maken tussen adellijke en niet-adellijke (universiteits)studenten. Ons huidig woord "snob" zou ervan afgeleid zijn.

⁽⁴⁷⁾ G. TELLIER, *Le Paris médiéval de Guillebert de Metz. Un petit guide Parisien au XVème siècle*, Parijs, 2006, 34 blz. (A4). Leden van *Gerardimontium* kunnen bij de auteur dezes, tegen de prijs van 5 euro, een fotokopie bekomen van dit naslagwerkje.

⁽⁴⁸⁾ Deze catalogus is uitgegeven door de Koninklijke Bibliotheek van België en de Bibliothèque Nationale de France i.s.m. het Davidsfonds en Waanders.

⁽⁴⁹⁾ D. VANWIJNSBERGHE & E. VERROKEN, p. 148-165.

⁽⁵⁰⁾ E-mail de dato 19 december 2011 van Erik Verroken aan de auteur dezes.